Қуаналиева Г.А.

САҚТАНДЫРУ ҚЫЗМЕТІН РЕТТЕУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Алматы - 2016

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы
ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

**Қуаналиева
Гүлдана Амангелдіқызы**

САҚТАНДЫРУ ҚЫЗМЕТІН РЕТТЕУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Монография

Алматы 2016

ӘОЖ 342.6 (578) (075)
КБЖ 67.404 (5Каз)я73
Қ 72

Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті заң факультетінің Ғылыми кеңесімен ұсынылған (№2 хаттама 29 қыркүйек 2016 жыл)

Рецензенттер:
Жүрсімбаев Сағындық Кемалович
заң ғылымдарының докторы, профессор.
Жатқанбаева Айжан Ержановна
заң ғылымдарының докторы, профессор.
Калкаева Несібелі Бакытовна
заң ғылымдарының кандидаты

Қ 72 Қуаналиева Г.А.
Сақтандыру қызметін реттеудің құқықтық негіздері: Монография. - Алматы, 2016. - 142 бет.

ISBN 978-601-07-1971-1

Қазақстан Республикасындағы сақтандыру қызметінің құқықтық негіздеріне арналып жазылған. Сақтандыру нарығы мен сақтандыру ісін ұйымдастырудың экономикалық және құқықтық мәселелері сондай-ақ, Қазақстан Республикасындағы сақтандыру қызметін құқықтық реттеудің теориялық мәселелері оның ішінде, сақтандыру қызметін ұйымдастырудың құқықтық негіздері, сақтандыру қызметін реттейтін заңнамалар және олардың қалыптасуы мен даму ерекшеліктері, сақтандыру-құқықтық қатынастарының пайда болуы және оларды мемлекеттік-құқықтық реттеу тәсілдері жан-жақты қарастырылады. Сонымен қатар, бәсекелестік жағдайындағы сақтандыру қызметін жетілдіру жолдары мен дамыту үрдісінің мәселелері жан-жақты айшықталып, қазіргі таңдағы мемлекетіміздегі сақтандыру реформаларының өзекті тұстары қарастырылады.

Бұл еңбек жоғары оқу орындарының заң факультеттерінің студенттеріне, магистранттарына, докторанттары мен оқытушы құрамдарына, сонымен қатар құқық қорғау органдары қызметкерлеріне пайдалануға септігін тигізеді.

ӘОЖ 342.6 (578) (075)
КБЖ 67.404 (5Каз)я73

ISBN 978-601-07-1971-1

© Қуаналиева Г.А., 2016

КІРІСПЕ

Қазіргі таңда сақтандыру қоғамның әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатында нарықтық әдістермен экономиканы басқарудың негізгі құралы болып табылады. Сақтандыру механизмдерінің ерекшелігі тек қана кәсіпорындар мен азаматтардың мүлкін сақтау ғана емес, сонымен қатар мемлекеттің макроэкономикалық мәселелерін шешу секілді қызметтерді атқару болып табылады. Сондықтан, нарық шаруашылығы дамыған мемлекеттерде сақтандыру әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешудегі экономиканың стратегиялық секторы болып отыр. Ал экономикалық тұрақтылық болса, халықтың әл-ауқатының жақсаруының қайнар көзі. Демек, ол адамдардың құқықтары мен заңды мүдделерінің сақталуының бірден бір кепілі болып табылады. Баршамызға мәлім Қазақстан Республикасының ең қымбат қазынасы ретінде адамның және азаматтың өмірі, құқықтары мен бостандықтары танылады және демократиялық құқықтық мемлекетте, аталған құндылықтарды қорғау мен қамтамасыз ету тетіктеріне кепілдік берілген [1, 4 б.]. Сақтандыру қызметі өзіндік ерекшелігімен ерекшеленеді. Қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдай халықаралық стандарттарға сай және қарқынды дамыған сақтандыру қызметін дамытуды қамтамасыз ететін біртұтас сақтандыру жүйесін құруды талап етеді. Сақтандыру секторы қалыпты дамымай мемлекеттің тұрақты дамуы туралы айту қиын.

Сақтандыру қызметі нарығының жеткіліксіз дамуы сақтандыру компанияларына келетін капиталдың аздығынан болып отыр, ол өз кезегінде сақтандыруға деген ынталандырудың жетіспеушілігінен, соның ішінде өмірді сақтандыруға, халықтың отандық қаржы ұйымдарына деген сенімділігінің төмендігі, әсіресе ұзақ мерзімді салымдар жасауға көп халықтың сенбеуінде болып отыр. Сақтандыру нарығының дамымай қалғандығын және оның Қазақстандағы институционалдық аяқталмағандығы мемлекеттік мәселе болып отыр, егер осы мәселені мемлекет шешсе, сақтандыру қызметі нарығы экономикалық өсудің маңызды тұрақты факторы болар еді.

11 қараша 2014 жылғы Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың "Нұрлы жол - болашаққа бастар жол" атты Қазақстан халқына жолдауында: "Бүгінде бүкіл әлем жаңа сындармен және қатерлермен бетпе-бет келіп отыр. Әлемдік экономика әлі де жаһандық қаржы-экономикалық дағдарыс салдарынан айыға қойған жоқ.

Менің тапсырмам бойынша Үкімет дамудың жаңа ауқымды бағдарламасын жасауды аяқтады. Бүгінде, алдымызда тұрған сын-

ҚЫСҚАРТУЛАР МЕН БЕЛГІЛЕУЛЕР

АҚШ	Америка Құрама Штаты
РСФРО	Ресей Социалистік Федерациялық Республикалар Одағы
СР	Сақтандыру рыногы
СҚХА	Сақтандыруды Қадағалаудың Халықаралық Ассоциациясы
СРС	Сақтандыру рыногының субъектілері
АҚ	Акционерлік қоғам
ҚҚА	Қаржылық қадағалау Агенттігі
БСҰ	Бүкіләлемдік сауда ұйымы
КСРО	Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы
ҚР	Қазақстан Республикасы
ҚРЗ	Қазақстан Республикасының Заңы
ЕО	Еуропалық Одақ
ЕАК	Есептік айлық көрсеткіш
ҚЕХС	Қаржылық есептеудің халықаралық стандарттары
МСК	Мемлекеттік сақтандыру компаниясы
ӨСЕК	Өмірді сақтандырудың еуропалық компаниясы
ӨСК	Өмірді сақтандыру компаниясы
РМК	Республикалық мемлекеттік кәсіпорын
ТЖМ	Төменгі жалақы мөлшері
ТҰК	Трансұлттық компания
ТҰҚТ	Трансұлттық қаржы тобы
ТҰСК	Трансұлттық сақтандыру компаниясы
АҚЖ	Азаматтық-құқықтық жауапкершілік
ЖІӨ	Жалпы ішкі өнім
ЖШС	Жауапкершілігі шектеулі серіктестік
ТМД	Тәуелсіз мемлекеттер достастығы

МАЗМҰНЫ

Кіріспе. 3

1-ТАРАУ. САҚТАНДЫРУ НАРЫҒЫ МЕН САҚТАНДЫРУ ІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

1.1 Сақтандырудың әлеуметтік-экономикалық және құқықтық мәні, оның түрлері мен элементтері 8

1.2 Қазақстан Республикасында сақтандыру нарығының қалыптасу кезеңдері және ерекшеліктері 34

1.3 Сақтандырудың түрлері мен нысандары, оларды жүзеге асырудың экономикалық және құқықтық мәселелері 44

2-ТАРАУ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ САҚТАНДЫРУ ҚЫЗМЕТІН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

2.1 Сақтандыру қызметін ұйымдастырудың құқықтық негіздері 58

2.2 Сақтандыру қызметін реттейтін заңнамалар және олардың қалыптасуы мен даму ерекшеліктері 79

2.3 Сақтандыру-құқықтық қатынастарының пайда болуы және оларды мемлекеттік-құқықтық реттеу тәсілдері 91

3-ТАРАУ. БӘСЕКЕЛЕСТІК ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ САҚТАНДЫРУ ҚЫЗМЕТІН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ МЕН ДАМЫТУ ҮРДІСІНІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

3.1 Бәсекелестік артықшылықты қалыптастырудағы сақтандыру қызметінің даму стратегияларын жүзеге асыру қажеттілігі 101

3.2 Шетел тәжірибесінің негізінде сақтандыру қызметін қалыптастыру мен дамыту аспектілері 110

3.3 Сақтандыру қызметінің тиімділігін басқаруды жетілдіру жолдары мен оларды дамыту ерекшеліктері 119

Қорытынды 132

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі 135